

Kiss Benedek

Élettöredékek

1969 – Utolsó évünk a Tarcsay Vilmos utcában

1970 – Költözés az új lakásba

Tudtuk, hogy kényszerből lakunk a Tarcsay Vilmos utcában, ahol ugyan elhalmoztak bennünket szeretettel, s azt is tudtuk, hogy ezt ugyanúgy viszonzunk is kell. Nem volt nehéz. Kati könyvtárosként és dokumentátorként dolgozott a frissen alakult Piackutató Intézetben, a kicsivel nem sokáig maradhatott otthon (ó, akkori törvények!), s apósoméék is dolgoztak, ráadásul felelős beosztásban. Így hát, miután nem vették fel állami bölcsődébe, nagy szerencsével adódott egy helyzet, hogy az egyik szomszédban élő idősebb hölgy (Rózsi néni) ügyelt napközben Virág lányunkra. Nekem Kati szerzett németből való kereskedelmi jellegű fordítanivalókat, amiket, sok szótározással, de közmegelegedésre fordítottam magyarra (apósom cenzúrázta). De olvashattam a számukra járó, ún. „bizalmas” anyagokat is, ami a vezetőknek biztosított kiadvány volt, a „kapitalista világról” szóló híradásokkal. Sokra nem tartottam, mert az eltökélt gondolkodásom szerint mintha én mondtam volna tollba őket – persze azért sok fontos és konkrét tudnivaló is volt bennük, amiket a „dolgozó népnek” nem akartak tudomására hozni. – Kislányunk, Virág a család szeme fénye volt, Rózsi néni szinte családtagként örködött felette. Én szabadon jártam-keltem a városban, lehetőleg irodalmi körökben, elsősorban az Írószövetség rendezvényein, bár akkor még nem voltam tag. S úgy adódott, hogy egyszer a közeli Böszörményi úton váratlanul összetalálkoztam Diannával, egyetemi nagy szerelmemmel. Hogy mit keresett ott, nem firtattam, de tudtam, hogy annyira „pesti”, hogy Budára csak különös alkalmakkor jön át. Nagyon örültünk persze egymásnak, s futtában elmondtuk, hogy s mint vagyunk. Mikor kislányomról esett szó, csúfolódó hangon mondta, hogy „idáig jutottam?” Mosom a pelenkákat? S mi lesz az irodalommal? Sose gondolta volna, hogy ennyire „házas” leszek. S miután sebtiben beszámolt arról is, hogy házassága tönkrejutott, G. belevetette magát a filmesek szabados (és szabad szerelmi) világába, s legjobb lenne, felajánlja, hogy folytassunk mindent ott, ahol abba hagytuk... – Édes istenem! Kati mellett tök szerelmes voltam még bele akkor is, gyötrődve bár, de ezt visszautasítottam. (Évek során aztán több „véletlen” találkozásunk is volt, többször is a vállamon sírta ki magát. Legemlékezetesebb az volt, amikor a „rendszer váltás” idején összefutottunk a Szabadság téri metrófölgjáróban, ő lefelé ment, én fölfelé, és egy-

mást meglátva fönt bevártuk egymást. Beültünk egy presszóba, s megint csak a vállamon sírta el, hogy a szülei meghaltak, fia a 20. születésnapján öngyilkos lett, s nem maradt senkije. Ő viszont állásban van a TV-nél, az egyik párt pénztárosa az Országházban – éppen onnan jött –, s papíron bizonygatta, hogy ha egymással újra kezdenék, el tudna tartani engem, mint „megrögzött szabadúszót”. S különben sem érti, a Kati miért félt éppen tőle, amikor a Liskó Iciékkel megcsaládi kapcsolatban vagyunk.) Ahogy kisírta magát, ment mindkettőnk tovább a maga útján.

Az 1969-es évben újabb meglepetés ért: Kati munkahelye útján beuralót kaptunk egy balatonföldvári ház kocsibeállónak, garázshelyiségnek használt részébe. (Nagyon nehéz volt akkor a Balaton mellett nyaralószobához jutni, tele volt NDK-s turistával.) – Ki törődik vele, gondoltuk akkor fiatalos mentalitással. Kétéves kislányunkkal leutaztunk, s megpróbáltunk emberi körülményeket teremteni. Egész lakályossá tettük, s gyönyörű idők jártán naponta jártunk a strandra. Ott véletlenül, mit ad isten, összetalálkoztunk egyetemi csoporttársammal, Z. Mártával és férjével, F. Tamással, aki az utolsó évben tud.szoc. tanárunk volt, mint tanársegéd, s Mártával aztán összeházasodtak. Nekik is volt egy kétéves fiúgyermekük, s ők is itt nyaraltak. Persze a kölcsönös örömmön túl azonnal meghívtuk őket egy délutáni kávézásra, a „garázsba”. Jöttek a megbeszélte időben, s ez a találkozás aztán nagyon emlékezetessé vált számunkra. Jókedvűen beszélgettünk, a két gyerek pedig nyomban összebarátkozott (ez egész életükben, később is megmaradt). Tamás győzködött hosszasan, hogy az én pacifizmusom fabatkát sem ér, harcosan kell élni. (Akkortájt kezdődtek Izraelben a zsidó–palesztin véres villongások, s ő – ki hitte volna – származásával érintett volt.) (Aztán hamarosan, ahogy lehetősége volt, disszidált is Angliába, ahol egy étterembe vették fel mosogatónak, a pesti egyetemi állása után.) Közben kávéfőztünk, volt egy rezsónk, amit a játszogató gyerekek elől székekkel, miegymással bástyáztunk körül. Jóízűen kortyolgattuk az italt, miközben Virág lányunk megbontotta valahogy a rögtönzött „bástyát”, s véletlenül rá is csücsült a bekapcsolva felejtett rezsóra. Óriási riadalom támadt, odarohantunk, de addigra a forró sütőlap úgy összeégette a kis fenekét, hogy a rajta lévő bugyika is egyszerűen belesült a húsba. Kétségbeesésünkben Tamás józansága lett a megoldás, ismerte a gyermekgyógyászt, s kezemben a kicsivel rohanvást mentünk hozzá. Szerencsénkre otthon találtuk, s befröcskölte rögtön az égett kis fenekét valami „csodaszerrel” (számunkra az volt), ami beborította a sebeket, és védőréteggént rátapadt a kis popsira. Virágocska fájdalmai is csitultak, s a helyzethez képest megnyugodtunk. – Aztán egy hétvégi estén elmentünk a városka patinás szórakozóhelyére, ahol nagy zenebona volt, a kerthelyiségben ültünk körül egy nagyobbacska asztalt, mivel hogyan, hogyan nem, Utassyék is meglátogattak bennünket, s ott voltak persze Z. Mártáék is. Keveset táncoltunk, viszont emlékezetes nyelvi játékokat játszottunk, felidézve szellemben az egyetemi éveket. Végül is szerencsésen töltöttük az ottani időt, igazán „nyaraltunk”, s megelégedéssel jöttünk haza.

Időközben „Rózi néink” elkerült a szomszédságból, s Virágot illetően megint új gondot jelentett, mert állami bölcsődébe továbbra sem vették fel. De

megint szerencsénk volt. Tudomásunka jutott, hogy nem is olyan messze, készülő kis lakásunk utcácskájával majdnem szemben, a Böszörményi út sarokházában van egy olyan lakás, amelynek tulajdonosnője végzett óvónő, éppen ilyen esetekre egy „maszek bölcsődét” üzemeltet. Ő volt a „Jutka mama”. Sikerült fölvetetnünk hozzá Virágot, s nála valóban „házi felügyeletben és ellátásban” részesült. Egyetlen feladatunk volt viszont: reggel vinni, délután hazahozni kellett, meghatározott időben. Ezt játszva megoldottuk, annál inkább, hogy én „szabadúszó” voltam. Ez idő tájt én gyakran éjszakáztam, „társadalmi életet” éltem, s ez volt a legnagyobb problémánk. 1969 végén, 1970 elején nagy tél volt, s az utak jegesek, síkosak voltak. Egy hajnali hazatérésem után, kissé kapatosan is, így kellett kislányunkat, karomban, Jutka mamához vinnem. Ahol át kellett mennem a Kiss János altábornagy utcán, buszmegálló volt, s a fékező-induló buszok tükörnél simábbra járták az utat. S bárhogy óvakodtam, bár tudtam a jégen járni, pár csúsztatott lépés után bizony hirtelen elvágódtam, mégpedig úgy, hogy kiszaladt alólam a lábam, s a hátamra estem. És ez volt a jó. Virágot az esés közben nem engedtem el, mellehez szorítva tartottam. Hogy hogyan kecmeregünk fel – az sem lehetett egyszerű dolog –, már nem emlékszem, de minden sérülés nélkül eljutottunk Jutka mamához. Virágocska meg még azt sem foghatta fel, hogy milyen lehetséges bajtól menekültünk is meg.

De elmúlván a tél is, sor került végre házunk – benne lakásunk – átadására. Új címünk Szoboszlai utca 11/b lett, III. emelet. Másfél szoba, konyha, 37 négyzetméter. Nem nagy, de a kölcsönfelvétel, átadás körüli hercehurca, a költözés előtti előkészületek megviseltek. Nem fogytam ki a meszelésekből, festésekből, de a legfontosabb (és legmunkaigényesebb) a nagyszoba bejárat felőli nagy fal-felületére a meglévő és leendő könyvespolcok felszerelése volt. Megmaradtam az egyetem végi időkben megismert rendszernél: tipliztem, csavaroztam méret szerint, hogy a szabványpolcokat a falra erősített tartólétrákra, a mintegy két méteres magasságú, szabvány szerinti áthidalású keretekre fölhelyezhessem. Ehhez minden szükséges dolgot – létrák, falra erősítő nagy csavarok, és maguk a szabványpolcok – a Váci utcából nyíló kis utcácskában lévő szakboltból szerezhettem be – az ő találmányuk is volt ez az egyszerű megoldás. Rengeteg helyet és költséget lehetett ezzel a módszerrel megtakarítani a hagyományos faszekrényes megoldás helyett. És állandóan, szükség szerint bővíthető is volt, mint ahogyan a későbbiekben szinte minden felületünket be is polcoztam. De végre is, úgy gondoltam, rendben, beköltözésre készen a lakás. Persze, akkor még be kellett bútorozni. Találtunk Katival két, meglehetősen olcsó és könnyű szerkezetű heverőt, amit sarkosan lehetett felállítani, a nagyszobában. Vettünk középre egy kis asztalkát is – zömmel apósomék segítségével. A lakás OTP-kölcsönös volt, gáztűzelésű konyhával és gázzradiátorokkal, hatalmas, délre néző ablakkal, és előtte még hatalmasabb erkéllyel és „panorámával” – ugyanis egy nagy zöld „szigetre” esett a rálátás, körbeépített terület volt, aminek szemközti határát a Kiss János altábornagy utcai házak jelentették. Jobbról a Kiss János Általános Iskola és terjedelmes udvara, bal oldalról meg az Ugocsa mozi épülete. Úgy gondoltam, először is a könnyebb részével kezdem az átköltözést: a Tarcsay utcából bóröndben a könyveinket kezdtém áthordani. Hát bizony, ez csak látszólag volt könnyebb,

mert a könyvek cudar nehezek tudnak lenni, pláne egy bőrdnyyi. Mikor vagy harmadszor fordultam be kis utcácskánkba, meg-megállva, cipekedve, egy ott posztoló rendőr megállított. Gyanús lettem neki, ugyanis az utca jobb oldalán lévő tekintélyes épületben székel a kerületi pártbizottság. Hiába mentegetőztem, hogy könyveket hordok át az új lakásunkba, kinyitatta velem a bőrdnyit. A kis ördög, ami ilyenkor elő szokott bújni belőlem, most sem maradt békén. Ahogy csuktam vissza, azt találtam mondani, hogy ha már megállított és kinyitatta a bőrdnyimet, nem segítene-e elvinni az utcácska végéig, mert bizony nagyon nehéz ám! Erre fölhördült, hogy mit gondolkod, ő talán tróger? Tűnjek el nyomban, míg jól van dolgom! – Ez az eset, és mivel különben is majd megszakadtam, elgondolkodtatott. S nem is hiábavalóan! Eszembe vágott, hogy jó cimborámnak, futballistatársamnak: Kónya Imrének van egy kis Fiatja. Nosza, már mentem is, s a Böszörményi úti telefonfülkéből rögvest fölhívtam Imrust. Kértem, hogy segítsen, ha ez most alkalmas neki. – S drága barátom egy óra múlva ott volt a Fiatjával együtt. Onnantól kezdve „gépesítéssel” hordtuk át nemcsak a maradék könyvet, de a textíliákat, a kis íróasztalt, és még Virág kiságyát is. Pár nap alatt lakhatóvá váltak a pucér falak és terek, s Kati is átjöhetett Virággal. De az öröm – micsoda öröm volt! – nem jár magában. Kiderült, hogy drága feleségem újfent – és előrehaladottan – gyermeket hord a szíve alatt. Nosza, ilyen családi ünnepünk még nem volt, ahogy tágabb körben – édesanyámmal, apósommal és anyósommal, nagybátyjáékkal ünnepeltük együtt ezeket a napokat, s dédelgettük Katit, hogy gond nélkül hordhassa ki leendő gyermekünket. – Persze lakásszentelőt is illett volna tartanunk, de akkoriban anyagilag ezt nem engedhettük meg, be kellett érniük a napi vendégeinkkel, barátaimmal, akik ettől fogva gyakran látogatóink voltak.

De a jó szerencse – akár a balszerencse is – a népi mondás szerint nem jár egyedül. Mivel kislányunkat az állami bölcsőde után az óvodába sem vették fel, apósom begurult, s mivel a Belkereskedelmi Minisztériumnak volt egy Béla király úton működtetett óvodája, oda vetette fel Virágocskát. Naponta egy piros busz vitte-hozta a gyerekeket, s a Joliot Curie téren (most régi nevén a Királyhágó tér) volt egy megállója, ahol Virág kettesben szállt föl-le egy kisfiúval, aki a szomszéd utcában lakott. Persze kísérni kellett odamenet, és érte menni a nap végén. Szóval ez szépen megoldódott. A másik szerencse kis lakásunk bővülése volt.

Emeletenként négy lakás volt társasházunkban. Mi a III. emeleten jutottunk lakáshoz, s fölöttünk (szó szerint) murvakavicssal felszórt lapos tető volt. Ebből emelkedett ki egy végig kocka alakú helyiség, ami mosókonyhának volt kinevezve (a szabvány szerint ez kötelező volt). Igen ám, de egyetlen használója sem akadt, s ott árválkodott egymagában. Végül Katinak az egyik lakógyűlésen sikerült elérni, hogy cserében az általunk nem használt pinchelyiségért megkaphattuk ezt a fenti helyiséget. Persze, ahogy átvettük, ott nomád állapotok voltak. Az alja beton volt, lassan-lassan mi parkettáztuk le, nagyobb ablakra cseréltük és szigeteltük a nyílászárókat, villanyt vezettünk fel a saját óránkhöz. Víz nem volt, azért, ha kellett – WC vagy mosdás –, nálunk lehetett hozzájutni. Először úgy gondoltuk, hogy számomra lesz ideális dolgozószoba, ha úgy adódik, de erre

nem lett szükség. Mindenesetre szereztünk bele egy kiszuperált általános iskolai íróasztalt, amit a szemközti nagy ablak előtt helyeztünk el. (Az ablakon át egyébként a lapos tetőre lehetett kilépni, s ezt gyakran meg is tettem. Az augusztus 20-i tűzijátékot pedig kitűnően lehetett követni onnan.) Aztán szereztünk egy ócska vaságyat, amit Kati felöltöztetett ágyneművel, és egész otthonossá tette. S attól kezdve sok barátom húzta meg magát ott éjszakára is. Mindenesetre a pincefülke helyett ez a „lakástér-növekedés” számunkra nagyon jól jött, ha egy emeletet lépcsőzni is kellett hozzá. „Vendégszoba” mellett még sok dolgot megoldott, igyekeztünk célszerűen használni ezt a furcsa lakástérbővülést. Persze, ez már bőven a beköltözésünk után, részletekben történt.

Erdélyi út hármásban (1968 nyara)

Az *Elérhetetlen föld* szerveződésével – szerkesztésével egy időben tudomásunkra jutott, hogy Erdélyben ugyancsak szerkesztődött egy antológia *Vitorla-ének* címmel, minek szerzői ugyanolyan korosztályhoz tartoznak, mint mi (vagyis ahogy kiderült: a Forrás-nemzedék második kirajzása.) Kovács Pista, aki a legmozgékonyabb, és a határon kívül rekedt magyarság ügyeivel leginkább foglalkozó volt közülünk, már járt is kint, s többükkel is megismerkedett. Ő volt a mozgatója annak, hogy hármásban: Utassy, ő meg én, hosszabb időre Erdélybe menjünk, kortársainkat megismerjük. Egy titkos szándék is volt emögött: hátha sikerülne velük együtt, közösen egy tágabb-magyar antológiát összehoznunk. S mindez 1968 nyarán történt, vagyis a nagy Erdély-járások, összeborulások előtt. Ha tortúrával is, de már át lehetett jutni a határon. Eltökéltük magunkat, s 68 júliusában sikerült is átutaznunk, méghozzá hosszabb időre, mert az „egész Erdélyt” terveztük feltérképezni. Pistinek nemcsak címei, nevei is voltak azt illetően, kiket látogassunk meg, hanem a legtöbb helyen kapcsolatai is. Első állomásunk természetesen Kolozsvár volt. – Hogy hol szálltunk meg, és meddig maradtunk ott, az már örök rejtélyként marad meg, s az is, kikkel és miről beszélgettünk, bár a „kikkelt” följegyeztem, mert nem naplót írtam, hanem csak pársoros emlékeztetőt, táraimat sem akartam kényes helyzetbe hozni, mert bizony abban az időben ez maga is „kényes” dolog volt. Így zömmel emlékezetemre kell hagyatkoznom, ami bizony ennyi idő távolából eléggé gyarló, és mindenképpen szelektív. – Talán K. Jakab Antaléknál voltunk legtöbbet, legalábbis most úgy vélem, ő hagyta bennünk a legmarkánsabb nyomot. Ez persze abból is következett, hogy ő elméleti ember, kritikus és esszéista volt, s körében talákoztunk a legtöbb kortárs költővel, irodalmárral. Így például a velem egyidős Király Lászlóval (és menyasszonyával, majd későbbi feleségével: Katona Éva színésznővel), Kenéz Ferencsel, a próza- és drámaíró Kocsis Istvánnal, a folyton a különböző városok között cikázó, legfiatalabb Vári Attilával. Ők voltak ugyanaz a korosztály, mint mi. De persze – még az elején – meglátogattuk egy este Kányádi Sándorékát is, ami számomra azért nevezetes, mert vittem neki három gyerekverset – lévén akkor ő a nevezetes gyerek-irodalmi újság, a *Napsugár* szerkesztője –, s másnap az érte járó bőkezű honoráriumot is kifizette számomra. (Ezzel aztán spóroltam, mert hármunk közül akkor csak én voltam házas, sőt Virág lányom már több

mint egyéves volt, és neki szerettem volna venni belőle valami jellegzetes székely ruhácskát. Ez sajnos nem sikerült – időnk sem volt utánajárni.) De találkoztunk a Lászlóffy testvérekkel, Kántor Lajossal, sőt Balogh Edgárral is, ám kolozsvári tartózkodásunk koronája mégis az volt, hogy barátaink fölvittek és megismertettek Szervátiusz Tiborral bennünket. Gyökérszobrai óriási hatást tettek ránk, Kovács Pista meg is verselte a Dózsát. De találkoztunk Timrován Vid festővel és a fiatal Nagy Benedekkel is, aki a székelyföldi Szentkirályon született, s mivel arrafelé is terveztük utunkat, az ott élő édesapjához, dr. Nagy Andrásához is eligazított és elajánlott minket. Király Lacival nagy városnéző sétákat is tettünk, s többek között az új városrészt járva felhívta figyelmünket egy mókás dologra. Az általában 3-4 emeletes kockaházak sorában volt egy, aminek erkélye volt az egyik lakásán, de a többi lakáshoz nem tartozott ilyen, így különösen távlatból nézve nagyon feltűnő volt. Lehet, hogy anekdota, de Laci úgy mesélte ennek történetét, hogy építkezéskor az összegöngyölt mérnöki tervrajzot kitergetve, a fóliánson, éppen ott, volt egy tintapaca. Az építők ezt nézték erkélytervnek. – Nagyon szép napokat töltöttünk új barátainkkal Kolozsvárott, s a legfőbb téma beszélgetéseinkben a művészi-irodalmi ügyek mellett persze a kisebbségi lét-helyzet fájdalmai, a „szocialista” viszonyok mellett a nemzeti alávetettség sebei voltak – akkortájt még adódott erre megszurten lehetőség, bár tudtuk, hogy csak a „szánkat tépjük”, a legcsekélyebb változtatási lehetőség nélkül. (Sokat ittunk is közben, s Kocsis Pista emlékei szerint egy K. Jakab Antiéknál töltött estén, a főlhorgadó tehetetlenség fájdalmas köreit járva, fejemet elkezdtem verni a falba.)

„Kincses Kolozsvárról” jó néhány tanulságos és boldog ottlét után a szint-úgy nevezetes és „kincses” Kalotaszegre vitt az utunk, ahová – hazautazóban – velünk jött Kenéz Feri is. A szomszéd Mákófalván éltek anyósáék, amely falu a kalotaszegi népi kultúrkör vonzaskörzetébe tartozott. Mert ez egy körzet volt, a Kalotaszeg nevet is adó központtal. (Nekem ez nagyon ismerős volt, mert hajdani kalocsai diák lévén ismertem az ottani szállásvidék és szállásfalvak világát, népművészetét, amelyeknek szintén Kalocsa mint központ adott nevet.) Kenéz Feri persze – azért is utazott haza – meghívott bennünket Mákófalvára, ahol nagyon részletesen bemutatta a féltve őrzött népi kultúra elemeit, s magától értetődően a rokonságát. Elvitt bennünket Both Ilonka lakásába, ahol az egész berendezés a legrepresentatívabb módon volt példája a körzet hagyományainak. Megismertük a kántort is, aki viszont féltve őrzött templomukat mutatta be részletesen. Élményekben feltöltődve, bensőséges búcsúztatás után utaztunk tovább, mégpedig a környék legnagyobb és legnevezetesebb városába, Brassóba.

Brassóban éppen hogy csak megálltunk, mondván, hogy ha már arra járunk, ne hagyjuk ki. Várt bennünket Pista barátunk ismerőse, Fehér Előd, aki végigkísért bennünket néhány központi utcán, s természetesen megnéztük a híres Fekete templomot is. Tudtuk, hogy ez a város a hajdani három nemzetalkotó népesség legkülönösebb tagja, a szászok építette és lakta központi hely volt, minden kövéből sütött az idegenség, s itt nem sok keresnivalónk volt. Szinte menekülésszerűen hagytuk el és utaztunk tovább következő állomáshelyünkre, Sepsiszentgyörgyre, ahol viszont hosszabb ott-tartózkodásunk alatt valódi otthonra, igazi barátokra leltünk.

Sepsiszentgyörgy abban az időben szinte a székelység kulturális központja volt, ami nem kis részben abból következett, hogy Dali Sándor, a körzet napilapjának, a *Megyei Tükör*nek főszerkesztője, eléggé szabad szellemű ember volt, s maga köré gyűjtötte a Székelyföld ugyancsak szabad szellemű, fiatal költőit – mind a *Vitorla-ének* szerzői, és kortársaink voltak –, valamint kultúraőrző személyiségeit, akikkel gyorsan összeismerkedtünk, sőt összebarátkoztunk. Szálláshelyünk is kitűnően sikeredett: barátaink az akkori nevezetes, de nyári szünetet tartó Magyar Színház épületének tetején, a kupola fölötti tetőtérben alakítottak ki számunkra nagyon alkalmas szalmaágyakat. Persze itt kevés időt töltöttünk, zömmel a szerkesztőség melletti, központi helyen lévő, Sugásnak nevezett étterem udvari, nagy asztalánál üldögéltünk barátainkkal együtt. Vagyis itt ismerkedtünk meg, mindjárt az elején, Farkas Árpival, Csiki Lászlóval, Czegő Zoltánnal, Tömöry Péterrel, de sokat hallottunk a közékük tartozó Magyarai Lajosról is, aki nemcsak jó költő volt, de félig-meddig a politikába is beleártotta magát, s mint ilyen, egész ottlétünk alatt Bukarestben volt elfoglalva. Farkas Árpi már megírta nagy, korszakos versét, az *Apáink arcát*, s ennek kisugárzó tündökletével mosolygott ránk újságíróként is, s szinte tanúi voltunk, amikor egy vidéki riporton egy idős székelyről írt, ahogy az öreg, katonaviselt emberek az udvaron lavórban mosakodnak. Ez annyira szépre, líraira sikeredett, hogy később – hatásunkra is talán – verssorokba tördelte. De szinte minden ott megismert barátunkhoz fűződött valami személyes emlékünkhöz is. (Czegő Zoltánnal például, aki mindig dudorászva járt, én sokat és szépeket énekeltem esténként a tetőtérben.) De az elsők között ismertük meg az univerzális kultúros, elsősorban néprajzi érdeklődésű Gajzágó Marcit, aki örmény eredete mellett is az egyik legnagyobb magyar hazafi volt kis körünkben, s kocsija lévén, gyakran vitt bennünket a környék nevezetesebb helyeire. De néprajzos volt Szilágyi Zsolt is, mellette pedig Fóris Pál, mint legjobb barátja, egyenesen a neves Székely Múzeum munkatársa volt. Aztán megismertük a tekintélyes dr. Darkó Zsigmond főorvost családjával együtt, valamint a szintén nagy székely-magyarokat: Dr. Szabó Zoltánt és barátját, (Rétyi) Nagy Lajost is, szintén orvosokat. Föltűnt közben nekünk, hogy a mi itthoni köreinkhez képest az egyszerű emberek is mennyire őrzik itt identitásukat, azaz kultúrájukat, nyelvüket, irodalmukat, s olvasóként működtetik a helybéli magyar sajtót. – Nagyon sok szép délutánt töltöttünk együtt, sörözéssel körítve, barátainkkal a Sugásban. Egyszerűen jól (értsd: otthon) éreztük itt és társaságukban magunkat. (Ki gondolta volna akkor közülünk – az oldott román–magyar viszonyok közepette –, hogy egyszer, pár év múlva megtanuljuk és rettegjük majd a diktatórikus új román „rendet”, élén a Ceaușescu házaspárral, s bújva tud csak magyar a magyarral találkozni, beszélgetni!) A diszkrétan korosodó főszerkesztő, Dali Sándor például, megragadva az alkalmat, hogy mi is ott vagyunk, egy szép nap délutánra a román és magyar újságírók között (az utóbbiakat mi is „erősítettük”) sörfutballmeccset szervezett, ahol diadalra is vitt bennünket. Gajzágó Marci pedig, mint autótulajdonos, elvitt bennünket a Szt. Anna-tóhoz, aztán Tusnádfürdőre, s a Sánta Ferenc novellájából ismert torjai Büdös-barlanghoz is. Végezetül Barótra is elkocsizott velünk, ahol bemutatta korosodó székely fafaragó barátját, akitől egy jóízű beszélgetés után úgy váltunk el, hogy mindhármunkat megajándékoz-

ta egy-egy olyan töltőtollal, aminek szarát jellegzetes motívumokkal ő faragta, s beléapplikált egy töltőtollbetétet. (Sokáig őriztem.) – De egyszer csak, köztünk, a Sugásban is megjelent az utazgató, nagyon fiatal és nagyon tehetségesnek tartott Vári Attila, ki verseket és – főként – prózát, novellát is írt, s valami különleges viszonyban állt Farkas Árpival (mint ahogy közülünk Kovács Pista is, akivel végül keresztapai komasággal pecsételték meg barátságukat.) – Talán két hetet is töltöttünk „szívünk városában”, Sepsiszentgyörgyön, amikor végül búcsút vettünk tőle. Újabb úti célunk Kisbacon, Benedek Elek apó hajdani kúriája volt, s úgy emlékszem, egy jó darabon keresztül Gajzágó Marci fuvarozott bennünket. (Bár általában, ahogy ide, innen is a székely körvasúttal, vagy – elég sokat – gyalogosan közlekedtünk.

Kisbaconba, úgy emlékszem, szép időben és gyalog érkeztünk meg. A Benedek-kúria akkori lakói: Benedek András és felesége, valamint Lola néni és Benedek Zoltán kitűnően, mondhatni kitüntetett figyelemmel fogadtak bennünket. Persze, hogy közülünk itt is Kovács Pista volt a „szálláscsináló”. Körbejártuk a dimbes-dombos környéket, s jókat beszélgettünk. András felesége tiszteletünkre a híres erdélyi ételt: túrós puliszkát készített. (Aztán vacsoránál részünkről egy humoros kis helyzet adódott, amit alig tudtunk féken tartani: egyikünk sem evett még ilyen ételt – nagyon finom! –, s a villánkra véve egy-egy falatot, a tányér és a szánk között állandóan hosszú, nyúlós, sajtos csík keletkezett, amit nemigen tudtunk elszakítani, s egymás küszködését látva ezzel a – finom! – szánkhoz húzott csíkokkal, alig tudtuk visszafojtani a nevetést.) Úgy emlékszem, pár napot maradtunk Kisbaconban, élvezve a háziak vendégszeretetét. Rengeteg új és fontos dolgot tudtunk meg Elek apóról, s megcsodáltuk a gazdag, válogatott könyvtárat, külön polcokon Apó saját munkáit. Elfelé menvén aztán – gyalog – útba ejtettük Máté Jánost Magyarhermányon, s onnan a Hatodokon át, „vizes túrával” – közben szakadt az eső, de aztán elállt – jutottunk el Uzonkafüldre. Ez eredeti csángó falu volt, s két dolog miatt volt érdekes. Részint egyik egyetemi kolleginánknak, nevezetesen Uzoni Zayzon Mártának innen ered a nemesi előneve, vagyis innen származott. (Később Bella István barátunk felesége lett, s közösen jártak vissza ide.) Másrészt pedig a falu szélére érve megszólítottunk egy ott talált embert útmutatásért. Máig hallom, ahogy szinte utálkozva mondja: „Nustiu ungaresti.” Közben nem messze, egy tószersűség s egy híd körül többen álldogáltak, ha jól emlékszem, lovakat is fürdettek. Azonnal fölfigyeltek ránk, s már jöttek is felénk. Nagy volt az öröm, hogy magyarok vagyunk Budapestről, s már mondták is nevetve, hogy megszólítottuk a falu egyedüli románját. Mi meg Bükszádra igyekeztünk, s bárhogy marasztaltak, mennünk kellett az ottani vasútállomásra, hogy Gyergyóba utazzunk. Így hát útbaigazítottak, s biztattak is, hogy igyekezzünk, ha a délutáni vonatot el akarjuk érni. S amikor, kissé fáradtan, elérkeztünk Bükszádra, ottan is a vasútállomásra, kiderült, hogy bizony a vonatunk már elment. Nem baj, jön a másik, gondoltuk, bár sokat kellett rá várnunk, s addig is beültünk egy közeli kiskocsmába. Itt fellelegeztünk kicsit, s ritkán esett még olyan jól a kávé és az elemózsiánk. – Bizony, csak késő este, mondhatni éjszaka volt a következő vonat Gyergyó felé, s mivel innen indult, az indulás előtt jóval föl tudtunk szállni, s elhelyezkedtünk az egyik sarki négyes ülésen. Nem voltunk

álmosak, sőt eléggé hangoskodva tárgyaltuk a dolgainkat. Még nevetgélünk is. Igen ám, de közben egyre telt a vagon román utazókkal, akikre az én helyemről éppen rá lehetett látni. Főleg fiatalabb férfiak voltak, akik a mi jókedvünkre és magyar beszédünkre hamar fölfigyeltek, s egyszer csak azt láttam, hogy az üléseken át sutyorogni kezdenek, s még jelekkel is mutogatnak felénk. Szóltam barátaimnak, hogy kissé húzzuk meg magunkat, mert ezek valami csúnya dologra készülődnek ellenünk. S ekkor a vagon túlsó felén felszállt egy népes cigány-család, sok gyerekkel, s a „nagyapával” (vagy vajdával?), akinek nagy fehér üstöke és szakálla volt, s kezében egy kezdetlegesen díszített, jókora furkót szorongatott. Ők is zajongtak, míg csak az öreg csendet nem parancsolt, fölállt, és a jókora vezéri botot jó néhányszor a vagon talpazatához verte. Kihallhatott ugyanis valamit az egyre növekvő számú románok sustorgásából, amit – én láttam, én magam éreztem – egyre fenyegetőbb pillantásokkal küldözgettek felénk, s az öreg botjának dübörgésére elhallgattak, s a támadt csendben a titokzatos „vajda” elkezdett nagy hangon beszélni. Mikor végzett, leült, s szemközt ülván, láttam, hogy a románok is lecsihadtak. Nem tudtuk, mit mondott az öreg, de éreztük, hogy meg vagyunk mentve. Az eset magáért beszélt, mi is elcsendesedtünk, s mire Gyergyószentmiklósra értünk, még kicsit el is bóbiskoltunk. Aztán nem sokat pihentünk, hanem még aznap busszal meglátogattuk a közeli és híresneves Gyilkos-tavat. Persze, ilyenkor cipelni kellett a cuccainkat is, amit otthon eleve úgy raktunk össze, hogy a legkönnyebb legyen. – De nem sokat időztünk a kies tájon, hanem elutaztunk Szentkirályra, a még Kolozsvárott megismert Nagy Benedek édesapjához: dr. Nagy András orvoshoz és családjához. Az idősödő doktor nagy szíveslátással fogadott bennünket tágas, nagy kertes házában, s azonnal elhelyezett bennünket a szénapadláson, az illatos, friss szénaágyakon. A bőséges étkezés után úgy adódott, hogy az újságíró Bartinek Ivánt is megismertük nála, s élénk diskurzus alakult ki. De fáradtak, kialvatlanok lévén hamar elvonultunk fekhelyeinkre, s olyan jól aludtunk ott, mint ritkán máshol. Elég későn ébredtünk meg, s félmeztelenül kiszaladtunk a kertbe, amit letről egy jellegzetes erdélyi kis patak határolt. Nagy locsipocsit csaptunk, s alaposan megtisztálkodtunk. Mintha Iluska patakjánál lettünk volna, ahol „fehér ruháját csak mossa, mossa”. Aztán a bőséges reggeli után Nagy András doktor úr újabb nagy meglepetésben részesített bennünket. A fészerből előhozta kocka alakú, fekete autómobilját, beültetett bennünket, s mint egy felkészült néprajzos, odaillő kommentárokkal végigmutogatta, amerre jártunk; varázslatos birodalmát, a nevezetes csíki falvakat-városokat, sorrendben Csíkszeredán, Csíkszentléleken, Csíkszentmindszenten, Csíkszentgyörgyön, Csíkmenaságon furikáztatott át. S egy életre a fejünkbe verte, hogy Menaság az nem Ménaság, ahogyan a legtöbb – bár kevés – magyarországi látogató ejti. – Így telt a nap legnagyobb része, s búcsúzóul, mintha régi, becses rokonok lettünk volna, úgy ölegettük egymást, s drága doktor urunk visszaillesztett bennünket Csíkszeredába, következő állomáshelyünkre. S biztosan megállapíthattuk, hogy ez a két nap volt látogatásunk legtartalmasabb napja. – Csíkszeredán legelőbb is beültünk a presszóba, kicsit megpihenni és kikapcsolódni. S láss csodát: micsoda találkozásunk volt! Egyszer csak feltűnt a már Eötvös Kollégiumból ismert, nevezetes fotós és néprajzos barátunk: Móser

Zoltán. Persze nagyon meglepődünk, de meg is örültünk egymásnak, ahogy természetes is, ha „idegenben” pár magyar véletlenül összefut, s futtában elmondtuk élményeinket. Aztán Zoli hamarosan búcsúzott is, s ment a maga dolgára. Mi még vártunk, mert találkoznánk volt a Kolozsvárott megismert – gyönyörű – Nuridsján Évával, aki a festészetben volt illetékes, azt nem merem mondani, hogy festő volt. Vele megbeszéltük a következő találkozót is, ugyanis Zsögödfürdőre, Puskás Sándor szobrász tágas házába kellett utaznunk a tervek szerint, akit Éva is közletről ismert, s szívesen jött utánunk. Puskás Sándort én egy kicsit gyanús alaknak találtam, emberileg is, művészileg is. Magas, kisportolt termete volt, s nem épp jóindulatúan emlegetett néhány író és művész barátot. De jó hangulatban társalogtunk, s emlékszem, én fölveckoltam egy emeletes ágy felső szintjére, s inkább csak figyeltem a beszélgetést. Közben megjött Nuridsján Éva is, s legtöbb szó a szomszédban: Zsögödön élő és alkotó, már idős Nagy Imréről esett, akit országosan, mindenki elismert korszakosan nagy művésznek. (Sajnos hozzá nem jutottunk el.) Aztán este jöttén Sándor motorkerékpárral, ránk kacsingatva, hazavitte Évát, s ehhez a situációhoz tartozott nyilván, hogy a motorberregés – erdőn át vezetett az út – hamarosan elhallgatott, s csak vagy 15-20 perc után berregett föl újból a motor. (Igaz, Sándor is, Éva is függetlenek voltak.) Zsögödfürdőről aztán a közeli, kihagyhatatlan Csíksomlyóra vezetett az utunk, ahol Gál Ferenc műgyűjtő vendégei voltunk. A nagyon gazdag és ízléses gyűjteményben kigyönyörködve magunkat – több Nagy Imre-festményt is láttunk –, a hely nevezetességét, a kis dombon álló kegytemplomot jártuk körül házigazdánk kíséretében. (Akkor még nem volt a magyarországi búcsújáróknak olyan felkapott találkozási és ünneplési helye, mint manapság). Láttuk tornyán az antik, hajdani napórát.

És lassan-lassan élményekben gazdag erdélyi utunk vége felé közeledtünk. Kápolnásfalun át még szerettünk volna feljutni a Madarasi-Hargitára, ahol a hírből már ismert Csoma István volt a menedékház vezetője. Cuccainkat cipelve neki is vágtunk a hosszú hegyi emelkedőnek. Útközben találkoztunk pásztorral, lefelé tartó udvarhelyi tanársoporttal is, de a bükszádi éjszakai vonatossal emlékünknél inkább lehúzódtunk az útról, ha gyanús alak jött szembe. (Mert bizony jött.) De végül is, ha nagy fáradtsággal is, följutottunk a hegy tetejére, a menedékházhoz. Csoma Pista bácsi hírének megfelelően nagyon szívesen, mondhatni: előzékenyen fogadott bennünket, s mutatta be – kijelölve helyünket – „birodalmát”. Szükség is volt rá, mert nemcsak fáradtak, elgyötörtek, de bizony éhesek is voltunk. Jólesett itt, a magasban, a szikrázó levegőben a pár napos pihenő. Mert két nap után én elbúcsúztam a társaimtól, őket még más programok várták, lévén hogy volt még rá idejük, nekem viszont, az egyetlen családostnak, hazafelé kellett irányítanom a „szekérrudat”. Harmadnap jó hangulatban (és immár egyedül) indultam neki Kápolnásfalva felé a lemenőútnak. Igen ám, de utam felén sem jártam, mikor hirtelenjében gyors borulat keletkezett, s úgy istenigazából, ahogy még sosem láttam, megeredt a zápor, zuhogni kezdett az eső. Nemigen tudtam elbújni, viszont igaz, hogy olyan meteorológiai különlegességet láttam, ami megérte. Az út balfele éppen ott egy terjedelmes, mély szakadék mellett haladt, s arrafelé nézve úgy láttam a sűrű esőt, mint soha máskor: ferdén,

és szinte cseppenként megkülönböztethetően, őrült tempóban zuhogott le a víz, igen, szinte minden cseppet zuhogtában, külön-külön láttam. Szinte úgy, ahogy aratáskor a kasza alatt dől szálinként a gabona. Különösen akkor, amikor már ki is villant a napsugár az elvonuló felhők között, mert ahogy jött, már – Jeszenyin szép szavával élve – „el is viháncolt” a zápor. Én persze – csak így tudom mondani – tökéleg eláztam, de ez a csodajelenség még kellett csodálatos székelyföldi kirándulásunk koronájaként. Így vizesen is értem be a faluba, Kápolnásfaluba. Az utca kihalt volt, de elhatároztam, hogy ahol embert látok, benyitok a zömmel drótsövényes kerítések valamelyikén. És szerencsém volt: az egyik udvaron láttam egy ősz öregembert. Már mentem is befelé, eltökélten és határozottan. Ahogy gondoltam is, az öregember székely ember volt, s mikor elmondtam, ki, mi is vagyok, utazó Budapestről, akit elkapott a vihar, hirtelen azt sem tudta örömeiben, mit csináljon. Heherészve nyomban kihozott egy hokedliszerúséget, rá a lavórt, s már melegítette is a vizet, hogy mosdjam le. Én nyomban derékig vetkőztem, aztán meg gatyára, s alaposan megtisztálkodtam, száraz ruhát vettem, közben ő háziszőttes törülközőjével mellettem állt, s máris jobban éreztem magam. Sűrű dűnnyögések közben bevezetett a konyhába, s szegénynek, amije volt, száraz étel, mindet elém rakta. Közben kérdezgetett, nagyon jól beszélgettünk, mintha nagyapám lett volna. S mikor ideje lett, kikísért a buszmegállóba, mert Udvarhelyen át Marosvásárhelyre tartottam. Mikor aztán jött a busz, meglapogattam, s én is őt, így váltunk el. Aztán belegondoltam: szegénynek talán egész évre elegendő „történést” és mesélnivalót jelentett találkozásunk – mint ahogy én is egy máig emlékezetes találkozást őrzök róla.

Az úton végig az ablakon át lehetett bámészkodni, s alkonyat volt már, mikorra Marosvásárhelyre értem. Igyekezniem kellett, hogy az idegen nagyvárosban a cím alapján megtaláljam Vári Attiláék lakását. Ő hívott meg még sepsiszentgyörgyi találkozásunk alkalmával. Végre elég hamar odataláltam, s Attila persze nem volt a városban. Szülei azonban szépen, úri módon fogadtak öccsével, Zoltánnal együtt, aki pár évvel volt fiatalabb bátyjánál. Elég hosszasan számoltam be nekik nagy utunkról, s Attilával való találkozásainkról is persze. És végre rendes ágyban, rendes takaró alatt éjszakáztam. Másnap Zoli bemutatta a várost, s központi helyként a nevezetes Teleki Tékát. Aztán otthon elláttak útravalóval, mert máris utaztam tovább hazafelé, mégpedig lefelé is Székelykocsárdot kellett elérnem – ott volt a nagy vasúti gócpont, ahol Pest felé lehetett egy éjszakai vonathoz átszállnom. No, ez aztán igazán nem hiányzott búcsúzóul élményeim közül! Szörnyű hely volt a tágas, magas váróterem! Dsida Jenő biztosan elborzadt volna! Végig a falak mellett, a letett úti motyókra dőlve, borostás, ápolatlan, néha rongyos ruhájú emberek heverték. Emberek? Mintha egy Gorkij-dráma kimerevedett képe lett volna, csavargókkal, akik várták a vonatukat – vagy a jó szerencsét? Nemcsak ők búzlóttek, de alpári búz uralkodott az egész tágas váróteremben. Kimenekültem a peronra, s a hűvösségben ott vártam meg a vonatomat, ami csak nem akart megérkezni. Mikor végre befutott, újabb meglepetés ért, de ez hihetetlenül kellemes volt. Az egyik ablakon kihajolva sepsiszentgyörgyi ismerősöm integetett veszettül, hogy ott van, oda szálljak föl. Igen, Főris Pali volt, akivel vagy bő két héttel korábban beszéltek meg, hogy ezzel a vonattal utazik

majd Pestre, s ha szerencsénk lesz, találkozunk. És szerencsénk volt, így lőn. Hihetetlen volt ez a szótartás. Persze, mikor fölszálltam és mellé ültem, kimondhatatlanul örültünk a találkozásnak. Meséltem neki kalandjainkról, s ahonnan kimenekültem, a mocskos kocszárdi váróteremről. Nemigen lepte meg – bizony itt már nem csak magyarok, sőt székelyek laktak! De végül megnyugodtam, s mivel hosszú volt az út Budapestig, a végén még fejpárnánkra döntve fejünket, el is szenderültünk. (Palival később váltottunk egy-egy képeslapot; ő egy olyat küldött, ami összevissza kifeszített tüskés drótakadályokat ábrázolt. Azóta nem találkoztunk. Szegény barátom, él-e még vajon? S emlékszik-e még közös utunkra, Budapestre?)

Konferenciák – fiatal íróknak

Az 1960-as évek második fele, valamint az 1970-es évek eleje a művészeti világban, valamint az irodalmi életben komoly hullámokat vert, az egyoldalú hatalmi körök szinte sértődötten tapasztalhatták, hogy az ő régtől gyakorolt művészet- és irodalompolitikájuk az akkori új nemzedékeknek elfogadhatatlan. Egyre elfogadhatatlanabb lett a feszültség a terrorisztikus módszerekkel élő hatalmi struktúra és az 1956 után felnövekvő, tömegesen jelentkező fiatalok életszemlélete, új tartalmakat és új kifejezőmódokat próbálgató magatartása között. De különösen az őszinteségre való törekvésük volt számukra zavarba ejtő. Egy hipokrita társadalomban ez nagy vétségnek számít, amit tűzzel-vassal irtani kell. De ha úgy nem megy, találni kell olyan elterelő módozatokat, ami oldani képes a feszültséget. Előbb hatalmi szóval betiltottak 4-5 folyóirat- és lapkísérletet – köztük volt elsőként a *Mozdulók*, majd a *Tiszta Szívvel* –, aztán kampányt szerveztek az önerővel, a szerzők által szerkesztett antológia, az *Elérhetetlen föld* ellen. Hirtelenjében két hivatalos antológia is létrejött: az *Első ének* és a *Költők egymás közt*, majd életre pumpálták a Magvető Kiadó elhalni készülő sorozatát, az *Új termést*, és szinte suba alatt engedélyezték a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadónak, hogy *Kozmosz* címmel az áldott emlékü Kormos István szerkesztésében elsőkötetes költőket adjon ki. De rájöttek, hogy mellette az élő szó is fontos, s pár év leforgása alatt három konferenciát is rendeztek a „fiataloknak” – persze többet is, de én ezeken vettem részt. De lássuk sorjában!

Az elsőt, nagy csinnadrattával, 1969-ben, Lillafüreden, a nevezetes Palota Szállóban, augusztus 29-én és 30-án. Ez Magyarország egyik legszebb nagyszállója volt, ami nevezetes írótalálkozók színhelye lett. (A környezet is elragadó: a „hegyek sörénye” között sziklafalak „csillámlanak”, s alattuk az „elfutó Szinva-patak” nevetése gurul a „kerek fehér köveken” – ahogy már József Attila is írta korábban gyönyörű versében, az utánozhatatlan *Ódában*.) A rendezők megpróbálták alaposan előkészíteni a nagy találkozót, az *Új Írás* három nyári számában is nevezetesebb fiatal résztvevők vallomásait közölte, nagy cikkek vezették be az eseményt a napi sajtóban, s előrehozva a megjelenést, a miskolci szerkesztésű *Napjaink* is ezzel volt tele, első oldalán Kabdebó Lórántnak, mint „fogadó nevezetességnek”, az írásával, belül pedig – micsoda meglepetés! – az én három versemmel. Magát a konferenciát népes részt vevő fiatalok előtt Darvas József, az

Írószövetség akkori elnöke (a lelkiismeret-furdalásos hajdani „rákosista”) vezette be, meglehetősen szelíd hangon. (Ugyancsak ő volt, ugyanilyen „bűnbánó” okokból, aki sok elutasítás után végül pártfogásába vette antológiánkat, az *Elérhetetlen földet*, ami viszont ekkorra még mindig nem jelent meg.) Az igazi bevezetőt aztán Jovánovics Miklós tartotta. Azt mondta, amit „kellett”, pártosan, és meglehetősen kulturált fogalmazásban. Ezután kezdődtek a hallgatói hozzászólások, amik másnap zárásig folyamatosan követték egymást. A hallgatóság között ült többek között Gáll István, az Írószövetség akkori KISZ-titkára; Tóth Dezső, a „szürke eminenciás” a pártközpont képviselőjében, Molnár Géza írószövetségi párttitkár; Dobozy Imre, Kabdebó Lóránt, Szabó B. István. Persze Pomogáts Béla is, aki részletes publikációval vett részt az előkészítésben és végső értékelésben is, aztán persze Veres Péter bácsi, aki hosszasan, kissé időt ölően beszélt a „sült realizmusról” és más fontos dolgokról; s Huszár Tibor is ott volt, a szociológus, szintén hosszasan és időt ölően beszélt a felfutó szociografikus irodalomról (ekkor indult például a Magyarország felfedezése nevű könyvkiadási akció, a kecskeméti Forrás viszont már korábban is – máig kitartóan – szívesen közölt szociografikus írásokat). És hát persze jelen volt Domokos Mátyás vagy Bata Imre is, szintén komoly elemző elmék. – A tanácskozáson központi helyet kapott Béres Attila kurta verse, melyben úgy vall, hogy ő tulajdonképpen harcosnak született, de mire szerepet kapott volna, már nem volt felvétel a Fekete Seregben. Ekörül a gondolat és magatartás körül kulminált a szimpozium komoly hányada, megtámogatva Rózsa Endre, a *Kilencek* egyik fő alakjának korszakos versével, az *Elsüllyedt csatatérrel*, ahol szintén nemzedékünk mihaszna parkolópályán tartásáról ír. S kialakult a beszédek és hozzászólások alatt, hogy a résztvevőket – vagyis a „fiatal” írókat – három jellegzetes csoportba lehet osztani: a legmarkánsabban a Haraszi Miklós által képviselt (hajdani maoista, majd a szülők árnyékában létrejött „szalonforradalmárok” és az ún. ellenzék) csoportjára, a *Kilencek* által képviselt népi-nemzeti ellenzékre, s a legtöbb főt számláló úgynevezett „modernista” egyénekre, élükön az állandóan nyüstölt Tandori Dezsővel. (S itt jegyzendő meg, hogy a sokat emlegetett és kritizált Tandorit, mellette Petri Györgyöt, és mondjuk a szintén külön úton járó Oravecz Imrét meg sem hívták.) És a „hatalom” által leginkább elmarasztalt és kárhóztatott szerző Weöres Sándor volt. – Minden erősebb hangvételű fiatal írói megszólalás ellenére a tanácskozás a tervezett „rendes, elfogadhatóan kritikus” hangnemben zajlott mindaddig, míg a második napon, szinte utolsó hozzászólóként, barátom, Utassy József következett, s mondta el érces hangon véleményét. (Érdekes módon az addig mindent jegyző „hanghordozók” éppen ezt nem örökítették meg.) Dzsó szóbeli közlése alapján 1995-ben így emlékezett vissza a mondottakra (s ennek igazságát én is tanúsíthatom: egymás mellett ültünk): *„Fölösleges volt megrendezni ezt a konferenciát, mert ez is csak az irodalompolitika egy színjátéka. Az irodalompolitika pedig olyan abszurd, olyan torzszülött dolog, amilyennek már Illyés is jellemezte: olyan, mint a hattyúnyakú görény. Ahogy azt is leírta Illyés ugyanabban az írásában: hogyha elfogadjuk azt a szóösszetételt, hogy »emberanyag«, akkor ne csodálkozzunk azon, hogy háborúk vannak. Tehát ez a tanácskozás is csak a demokrácia szimulálása, úgy csinálnak, mintha beleszólásunk lenne a dolgok állásába... Kiszolgáltató helyzetben vagyunk, és*

ezért valakiknek a történelem színe előtt majd vállalniuk kell a felelősséget.” – Remegett az indulattól, amikor visszajött a helyére. De a rendezőkben, a hivatalos, pártos szónokokban micsoda felháborodást keltett! Megpróbálták azonnal visszautasítani a vádakát, s Jovánovics a „szószékről” rögtön kijelentette, hogy amíg ő lesz az Új Írás főszerkesztője, egy sort sem fog közölni tőle. – De végül is lenyugodtak a kedélyek, s a zárószavakat mondó pártelvtársak, köztük Darvas József is, nemcsak hogy eredményesnek ítélte a kétnapos vitát, de „kellemesen csalódott”, mondta, mert nem gondolta, hogy az új nemzedék ennyire felelősen, a társadalmi-közéleti gondokat ennyire magáénak is tartva gondolkodik. Új lapot, folyóiratot a fiataloknak egyelőre nem ígért, pedig azt minden hozzászóló kérte, sőt sokszor követelte. (Később ebből lett a *Mozgó Világ*, de időszakos kiadványból csak mintegy tíz év múltán lett komoly havilap.)

Viszont nagy lökést adtak az események annak, hogy megalakulhasson, és az Írószövetségen belül meglehetősen önállósággal rendelkezessen a FIJAK, vagyis a Fiatal Írók József Attila Köre. És ebből is hamarosan lekopott a FI, vagyis a tagokat életkoruk szerint kategorizáló, szintén bélyegnek számító „fiatal írók” kitétel, és maradt JAK néven máig is, és megerősödve és függetlenedve komoly eredményeket mutathatott fel. S mindez a (sokszor gyanús) írószövetségi KISZ-szervezet átalakulásával s cselekvőképessége megerősödésével történhetett. Az történt ugyanis, hogy a kinevezett, pártosan felügyeletet gyakorló, már idősebb Gáll István 1971-ben lemondott, visszavonult, s az Írószövetség Szentmihályi Szabó Pétert bízta meg az újjászervezéssel. Őt követte Vasy Géza egy év múltán, őt meg jó pár év múlva (Sánta) Mózsi Ferenc. Ők mindannyian az utánunk, a *Kilencek* után következő ELTE Alkotókör tagjai voltak, akik még 1970-es kiadással egy szám erejéig a hajdani, többszörösen betiltott *Tiszta Szívvel*t is újjá tudták engedélyeztetni (de persze folyamatos megjelenésre lett volna szükség). A tartalomjegyzék szerint ilyen, már végzős alkotókori tagok szerepeltek benne, mint Bereményi Géza, Petri György, Ördögh Szilveszter, Tábor Ádám, Csaplár Vilmos, Kemsei István, Szilágyi Akos, Körmendy Zsuzsa, Spiró György, Bíró Zoltán, Agárdi Péter stb. Ők hamarosan komoly szerepet játszottak a magyar irodalmi és kulturális életben. Lévén, hogy tulajdonképpen ők is generációs társaság voltak, akik csak pár évvel követték a hatvanas évek végi – lényegében a *Kilencek* és az *Első ének* – szerzőit, akik viszont szintén 4-5 évvel később követték a Kabdebó Lóránt által „összegereblyézett” *Hetek* társaságát, mint bátyjaikat: azt kell megállapítani, hogy a generációs váltások nagyon felgyorsultak ezekben az években. (Vagyis korántsem igaz, hogy ezek az évek „alvó évek” voltak a kulturális életben, s ezek a fiatalok „apátlan nemzedék”, „néma nemzedék”, „arcatlan nemzedék”, „löttyögő, sörivő, ide-oda járkáló, periférikus témákat megfogalmazó nemzedék” stb. lettek volna, ahogy az irodalomtörténetben aposztrofálni szeretnék volna őket.) Az Írószövetség újjáalakult KISZ-szervezete is mozgékonynak bizonyult, rövid idő alatt több szakmai találkozót, szümpoziont is szervezett, s Mózsi Ferenc sürgetésére 1972-ben a nevezetesebb Hatvani Találkozót például. Ezen nemcsak a „fiatal” írók, de az akkortájt nevezetes irodalmi színpadok küldöttségei is részt vettek, összesen mintegy 55-60 fő, s Aczél „elvtárs” mellett az elnöklő, idős Darvas József jelenléte adott biztonságot a fiataloknak, mert ter-

mésztesen, az akkori idők szokása szerint, a titkosszolgálat emberei is figyelték a társaságot. Darvas a fő témáról, a közéleti cselekvés fontosságáról beszélt, s persze szükségesnek tartotta a maradandó művek létrejöttét is. Szinte mindenki hangsúlyozta a nemzedéki folyóirat, a *Mozgó Világ* megerősítését és havi lappá szervezését, (ami sok-sok huzavona után, csak évek múlva sikeredett.) De fontos volt az is, hogy Ratkó József az akkoriban kezdődő olvasótáborok szerepét méltatta, nyomatékosan hangsúlyozva, hogy ezek a nemzeti önismeretre nevelés s a demokratákká nevelés fontos fórumai lehetnek. (Ő magán kívül aztán sok fiatal író vett részt az egyre szélesedő mozgalomban.) (Persze nem szabad megfeledkezni arról, hogy ez az egész betagozódik a korszak hangulatába, a meghirdetett – és elszabotált – új gazdasági mechanizmus, a Népfront-mozgalom, s az írószövetségi titkár: a mindig szervezkedő, mozgékony Fábrián Zoltán támogatta Olvasó népert-mozgalom kereteibe.) – A több, szervezett szümpozionból egyre emlékszem még, melyet Kőszegre hívtak össze, s melyen részt vettek a szomszédos KGST-országok fiatal írói és szakfordítói is.

A tartalmi tanácskozások helyett élesen él emlékezetemben, hogy az akkoriban feltörő és nevezetes művekkel előálló Balázs Józseffel, aki akkoriban erőteljes duzzadó megjelenésű és igencsak fickós lelkületű ember volt, a szabadtéri, de fedett udvarelőn szenvedélyes pingpongszatákat vívtunk. Aztán Jóska vett egy üveg konyakot, mert megtetszett neki az egyik lengyel kislány, s miután közösen megitták, a leányzó lelépett, s más lovagot választott magának éjszakára. De nekem más miatt: egy mókás kimenetelű történet miatt vált emlékezetessé ez a találkozó. A szünetekben – s egyébként is – sokan töltötték az időt a szomszédos és hatalmas csarnokban, ahol a helyhez méltóan nagy ivópult és vendéglátóipari szolgáltatás üzemelt. Nos, a központi pártszervektől delegált Tóth Dezső, akiről én akkor még keveset tudtam, háromszor is a pulthoz hívtak, hogy igyuk meg a pertut; mivel én nehezen álltam kötélnek, s csak a végén tudtam „az elvtársat” visszategezni. Aztán vége lett a találkozásnak, s én hamarosan aláírtam egy kínos ügyben tiltakozó chartát, nagy ártatlanul. A pártvezetésnek azonban ez „nagyon rosszul esett”, s az aláírókat egyenként becitálták egy kis „elbeszélgetésre”, különböző pártfórumokhoz. Engem Tóth Dezsőhöz hívtak, s mivel nem tudtam, miről van szó, naivul arra gondoltam, hogy talán egy számomra elfogadható munkahellyel akarnak „megkínálni”, lévén már hosszabb ideje „szabadúszó”. De mikor beléptem Tóth Dezső irodájába, egy tágas terembe, egy oldalsó benyílóban ült, nem éppen íróasztalnak kinéző asztalocska mellett, s így bátorított: „Jöjjön közelebb, Kiss elvtárs!” Aztán végig magázódva rátért a témára, hogy hogyan is esett annak a chartának az aláírása. Érdekes módon emiatt feszélyezettségem feloldódott, s a kis ördög, ami hasonló helyzetekben fel szokott ágaskodni bennem, azt súgta fülemben, hogy a váratlan hivatalos magázódásra én végig tegező formában válaszoljak, valahogy imígyen: „Tudod, Dezső, az úgy volt, ... Az „elvtárs” vette a lapot, előbb irult-pirult, majd a kihallgatás végén ő is visszategezett. Aztán, tudtommal, több közünk már nem volt egymáshoz, s csak később jutott tudomásomra, hogy milyen magas rangú „pártelvtárral” volt dolgom.